

Harri Larjosto

Ennen me olimme niin kuin te nyt, pian te olette niin kuin me nyt.

”Vanheneminen on hyvin yksilöllinen ilmiö. Se, milloin se alkaa, riippuu esimerkiksi siitä, missä vaiheessa henkilö on saavuttanut fyysisen kehityksensä huipun. Teini-iässä varhain fyysisen aikuisuuden saavuttaneet henkilöt alkavat myös vanheta aikaisemmin kuin myöhemmin fyysisen aikuisuuden saavuttaneet. Vanheneminen tarkoittaa ikääntymisen myötä tapahtuvia, lopulta kuolemaan johtavia muutoksia elimistössä.” (Wikipedia)

Ihmisen eliniänodote on kasvanut merkittävästi. Naisten elin-iän keskiarvo Suomessa on tällä hetkellä 81 ja miesten 73 vuotta ja ylöspäin mennään vauhdilla.

Osa taiteilijoista pöyhkeilee ja tuskailee ”Ei koskaan eläkkeelle” ajatuksella. Ryhmän pääosan muodostavat tietysti ne, jotka eivät itse ole vielä kovin vanhoja ja ovat vetreässä puuhastelukunnossa. He eivät ymmärrä normaalin työelämän lakeja, touhuilla saa silloin kun se itselle sopii siellä kun sopii ja sen verran kerrallaan kun huvittaa tai jaksaa. On ammatteja ja työtehtäviä, jotka yksinkertaisesti kuluttavat tai vaativat tekijältään fyysisesti tai henkisesti liikaa jo kuudenkymppin ikään tultaessa. Kuten palomies, sosiaalitoimen päivystävä kriisityöntekijä, samoin on elämäntapoja: sekakäyttäjä, ammattiaktivistit, duudsonit, sosiopaattinen narsisti jne. Viisikymmentä saati kahdeksankymmentä vuotta altistaa vastuksille, vitsauksille, viruksille ja bakteereille, onnettomuuksille ja kokemuksille paljon pahemmin kuin 30 vuotta. Niin puheet nuorena kuolleesta mestarista, kaiken kokeneesta ja nähneestä vaikuttavat himmelin tuulettamiselta.

Taiteilija on potentiaalinen nuori, kelvollinen uuden tekijä 10-20 vuotta. Mitä hän tekee loppuelämänsä, mikä on ammatinvalinta kun elämästä on kulunut alle puolet noin neljäkymppin iässä ja kutsut hiipuvat, myynti loppuu, apurahoitus harvenee, vaikka hyviä teoksia syntyy entiseen tahtiin?

Vanheneva taiteilija tulee ennenaikaisesti näkymättömäksi jopa naurettavaksi, törmäilee lasiseiniin, oviin ja kattoihin ja vieläpä robottiwebmastereihin

lähetellessään hakemuksiaan museoihin, gallerioihin ja kuraattoreille turhaan. Juuri, kun luulee olevansa taitava ja kypsä, hallitsevansa syvällisesti työnsä, tulee hiljaisuus. Nelikymppisenä ammatinvaihdos vielä onnistuu, mutta kuka haluaa työllistää viisi-kuusikymppisen uudelleen koulututtuneen taiteilijan?

Taide pitkä, elämä lyhyt oli ennen.

Nyt elämä on pitkä ja taide lyhytaikaista, paikkaan ja tilanteeseen sopivaa kertakäyttötapahtumaa, usein teemaan tilattu nopealla aikataululla polkaistu vetäisy. Talouselämän kasvuun perustuva maailmankuva edellyttää tuottavuuden kasvua ja siihen kytkeytyen milloin innovatiivisuutta, milloin arvoliberalismia ja jatkuvaa takinkääntöä suhdanteiden mukaan. Siinä vanhenevien ja vanhusten ajatellaan muodostavan vastakohtan dynamiikalle ja olevan jotain sen kaltaista kuin kestävyysvaje. Kysymys on kuitenkin työurasta, elämästä ja sen kestosta. Taideteoksen ikä on lyhentynyt merkittävästi ja merkityksen teokselle antaa vain se, että onko se hankittu kokoelmiin, kuratoitu edelleen tai arvioitu merkittävällä forumilla merkittävässä koossa. Ja löytääkö hakurobotti teoksen ja kuinka paljon linkkejä netistä. Tämän tietäen ja hyväksyen taiteilijat ovat alkaneet tuottamaan lisää kertakäyttöprosesseja – jotain uutta ja sen perään heti peräti uusinta uutta. Vaikka muuta puhutaan niin taidemaailman käytännöt osoittavat, että se mikä on uusinta on synonyymi kiinnostavalle ja merkittävälle. Käytännössä siis nuori ja uusi ovat synonyymejä.

Kaikenlainen down-siftaus ja tuotannon vähentäminen ei toimi taiteessa, koska ajatus on, että viimeisin sana on merkittävin, kuten politiikassa, liike-elämässä, journalismissa tai netissä, viimeisin touhuaminen, tuote, linkki ja blogi kuittaa aiemmat. Esimerkiksi useimmat video- ja taidefestivaalit asettavat ehdoksi valintaprosessiin otettaville teoksille, että vuotta vanhempia töitä ei kelpuuteta edes valintaan. Samankaltainen on kokemukseni tarjotessani erästä kymmenen vuotta vanhaa teosta Valtion Taidemuseolle: ”Ateneum ei hanki elävien taiteilijoiden töitä” ja Kiasma taas ei osta ”vanhoja teoksia, koska mihinkäs se raja sitten vedetään”. Eli jos taiteilijalla on mahdollisuus esittää teoksensa vain kerran sen valmistuttua, eivätkä teoksia

hankkivat tahot satu paikalle, on teos vanha ja pois pelistä. Tämä on kohtuutonta, koska usein merkittävän teoksen valmistusprosessiinkin menee useita vuosia ja käyttöikä onkin sitten yksi kerta, vuosi. Suomen Taiteilijaseuran vuosinäyttelyyn 2012 otetaan teoksia, jotka ovat valmistuneet 2010 tai sen jälkeen...

Kaksi inspiroivaa kirjaa, jotka sivuavat kirjoitukseni aihetta, ovat antaneet pontta pohdinnoilleni Nicholas Carr: Pinnalliset, mitä Internet tekee aivoillemme ja Jyrki Siukonen: Vasara ja hiljaisuus. Ensimmäinen pohtii aivoja ja muutosta toinen hiljaista tietoa ja taitoa. Molemmat asiat kehittyvät ja muuttuvat elämänmittaisen työskentelyn äärellä. Aivot ovat loputtoman plastiset. Ne oppivat ja sopeutuvat ja kehittyvät koko eliniän. Samalla ne ovat hyvin addiktoituvat, niin nuorilla kuin vanhemmilla. Kielellisten toimintojen ohella niissä piilee valtaisa kyky ei kielelliseen tietoon ja taitoihin, jotka kypsyvät elämänmittaisten prosessien ja toimintojen myötä. Suosittelen lukemista.

Taiteilijan elämänmittaista toimeentuloa ja menestystä voidaan tarkastella kolmessa kategoriassa. Kaupallinen menestys, kuraattorimenestys, apurahamenestys. Ne kaikki voivat sekoittua ja vaihdella elämän eri vaiheissa tai olla irti toisistaan. Teoksia ostetaan kokoelmiin, kuraattorit flirttailevat ja apurahat juoksevat. Kaupallinen menestys voi olla sitä, että saa hyvän galleristin, joka järjestää näyttelyn vähintään joka toinen vuosi, vie messuille ja myy. Taiteilijan pitää olla ja pysyä silloin tunnistettavana ja tuotteen myytävissä, muuttumista ei kaivata ainakaan liian paljoa. Taiteilija tavallaan jää päivittämään ja jankkaamaan yhtä ja samaa teostaan... Kuraattorit taas etsivät uusia tuulia ja visioita ”taide on muutos” –tyylisesti. Se on tosin yhtä uskottavaa kuin taiteilijoiden ”elää hetkessä” sanonta, joka ilmenee sitten käytännössä lähinnä narsistisena piittaamattomuutena ja yleisenä hedonismina. Tällöin taiteilijan tulee peesailla käsitteellisissä trendeissä ja sisällöissä, joissa tutkitaan milloin toiseutta, sukupuolittumista, maahanmuuttoa, oopperaa, sohvan kuosia kotiroolin kannalta, pornoa yms

poliittisesti korrektia poliittista teemaa niin, että lopputulos ja asenne on jo tiedossa ja annettua aihetta vain ”väritetään”.

Apuraha ja palkintomenestys lienee usein myönteistä vertaisarvostusta tai – tukea. Sen miinuspuolena ovat pienet piirit. Miten muuten on mahdollista, että jotkut saavat valtion taiteilijapalkinnon useasti jopa neljä kertaa elämänsä aikana, mikä ihmeen taiteellinen erinomaisuus muihin verrattuna sen tekee? Kreetta Onkeli on räiminyt kuvataiteen keskinkertaisen pohjamassan luonnetta kirjassaan Kotirouva sanoin että alle keskinkertaiset kuvataiteilijat keuhvat ja tukevat keskinkertaisia kollegojaan estämällä ammatinvaihdoksen silloinkin kun se kaikilla tavoilla ajatellen olisi ainoa inhimillinen ratkaisu.

Valtava osa valmistuvista nuorista taiteilijoista on työttöminä heti siinä mielessä, että näyttely- ja opetustoimintaa ei ole eikä apurahoja tule. Tuotanto lopputyötä lukuun ottamatta puuttuu, ei ole kaupallisesti potentiaalista tai kuraattoreiden kannalta kiinnostavaa markkinoinnista huolimatta, vaikka portfolioit ovat näyttäviä ja taidepuhe kohdallaan. Ehkä kymmenen vuoden sitkeä työ palkitaan, jos hyvin käy. Jotkut taas saavat lentävän lähdön apurahojen kilistessä jo opiskeluaikana kun professori tai muu sopivasti tunnettu tuttuus tyrkkää oikeassa paikassa papereita eteenpäin. Vanha taiteilija putoaa samoin helposti samaan jumiin, vaikka tuotantoa kyllä on.

Yhtenäinen taiteilijakunta ja taiteilijuus on illuusio. Taisteluasetelma nuorien ja vanhempien välillä on myös selvä. Nuoret syyttävät vanhoja, vanhat nuoria. Poikkeuksena ovat opettaja-oppilas-samanmielinen kehikot. On löyhiä intressiryhmiä, tekijöitä ja välineviitteellisiä ammattiliittoja, seuroja ja yhdistyksiä, joissa yksilöt ajavat etuaan. Olen ollut Valokuvataiteilijoiden liiton jäsen liiton perustamisesta alkaen vuodesta 1988. Vain kerran olen päässyt mukaan Liiton näyttelytoimintaan 1990. Sen jälkeen olen saanut ”osallistua”, kuten kaikki liiton jäsenet vuosittaiseen teosvälitystilaisuuteen. Voimakkaimmat kritiikit taiteilijuuttani vastaan olen saanut nuoremmalta

sukupolvelta ja kritiikki on nimenomaan teosten sijaan kohdistunut absurdisti taiteilijapersoonani. Kuten 2000 luvulla nuori lopputyötään esittelevä valokuvataiteilija, joka toimi yhtä aikaa kriitikkona ja näyttelynpitäjänä, kirjoitti lehtikritiikissään – pitäessään samaan aikaan itse näyttelyä samassa galleriassa viereisessä huoneessa: ”Larjosto edustaa luterilaista työmoraalia jne... Eli hän teki rakoa aikalaistrendien eroille pohjimmaisena kautta omaksi edukseen luullen kait että omat visionsa säilyttäisivät paikkansa.

Nykytaide ei edellytä taiteilijalta median, työ- ja ilmaisuvälineen hallintaa, kaiken voi teettää ja ostaa tai tehdä huonosti. Huono tekninen toteutus näyttää toisinaan suorastaan viittaavan taiteelliseen merkitykseen. Sama pätee kirjoittamiseen ja taidepuheeseen. Myös käsitteellinen ja sisältö voidaan teettää tai ulkoistaa, kuten monissa yhteisötaideteoksissa, yhteisölle. Toimimaton ja ongelmallinen onkin nerokkaasti yhteisössä.

Tuttavani tanskalainen mediataiteilija Mogens Jacobsen (<http://www.mogensjacobsen.dk/>) sanoo haastattelussaan:

”First of all - and very important - get some way of having an income. Artists don't make money. And media artists certainly do not, as nobody is buying media art.

Then secondly: Learn to program. Any programming language: C#, C, Java, processing whatever lingo that fits your needs and abilities. It might sound very old fashioned - focusing on learning the craft. But it gives you a lot more freedom sketching things out in the actual medium, not only working on the conceptual level. And let you experiment without having to beg, bribe or pay somebody else.”

Vastakkaista visiota edustavat sitten esim Damien Hirst ja Jeff Koons miljoonabudjetteineen ja ajatuksineen että kysymys on kommunikaatiosta ja huomiosta ei kuka ja miten joku teos on tehty tai teetetty.

Taiteilijat, jotka eivät ole olleet päivääkään työelämässä, eivät järjestötehtävissä, eivät kykene kunnolla huolehtimaan itsestään saati lähimmäisistään, ottavat kantaa ja käyttävät kaikkea näitä hyväkseen alistaen kaiken elollisen ja kuolleen taiteensa osaksi. Heistä harvat selviytyvät vanhemmaksi taiteilijaksi tai jos selviytyvät ovat samalla tulleet luoneeksi katkeran saattojoukon ja läjän ihmissuhdeongelmia, jotka säteilevät kolmanteen sukupolveen. Luennollani eräs taideopiskelija ilmoitti, että en saa masentaa puhumalla toimeentulon vaikeuksista ja kuvioiden hämäryydestä ja epäoikeudenmukaisuudesta taide-elämässä...

Sain eräässä apurahalautakunnassa käsiini hakemuksen, jossa taiteilijan CV:ssä oli meriittinä residensseissä kiertely. Lähes kahdenkymmenen vuoden ajan 2-6 residenssiä vuosittain ympäri planeettaa. Ja taiteellinen tuotos oli fragmentaarista teoretisointia, oikeastaan mutinaa ja jokeltelua.

Kansainväliseksi nomadismiksi kiiteltä taiteellinen käyttäytyminen onkin osoittautunut enemmänkin analogiaksi avaruusromun liitelylle.

Residenssitaiteilijan toiminta on ennakoitavaa, laskettavissa ja kauan sitten jäänyt itsetarkoitukselliseksi ”omaan itseen”, ”toiseen kulttuuriin tutustumiseen” ja ”dialogiin”. Oikeasti kysymys on toimeentulosta ja selviytymisestä taiteellisessa elämäntavassa.

Vanhenevana taiteilijana

Parhaimmillaan vanhenevana taiteilijana tiedän, mitä aihetta olen käsitellyt riittävästi, jotta voin siitä luopua. Näen ja uskallan myöntää missä olen onnistunut, missä en. Usein osaan keskittyä, syventyä ja mennä olennaiseen heti, mutta myös sietää höpötystä, leikkiä, urheilua, koska elämä ei tosiaankaan ole taidetta. Silti on vaikeuksia sietää taideympyröissä esiintyvää camp-viihdettä vakavan sfääreissä liitelevien taideteorioiden rinnalla: mennään karaoke-baariin mölisemään suomi-iskelmää tai -rokkia, diggaillaan hölmöjä transu-esityksiä ja megapissistä, pidetään coolina milloin mitäkin

sekoilun elettä tai hömppää karkeloimalla eurohumpan tahdissa niin että ”paska haisee ja banjot soi”. Siinä kai sitten tunnistaudutaan me-joukoksi. Vastapainoksi iän tuomalle kypsymiselle voi tunnustaa taiteellisen rappion. Moni taiteilija – kenties minäkin – on tehnyt parhaat työnsä kauan sitten. Ikävintä on katsella jonkun vuosikymmeniä alkoholismista, narsismista tms luonneviasta kärsineen, aikanaan loistavan taiteilijan nykyisiä teoksia, surkeutta. Ja vielä pahemmalta tuntuu tragedian äärellä kriitikkojen tekopyhä yritys kaivaa kuviosta ja teoksista jotain pätevää. Ei tarvitse sohia ja loukata, muttei myöskään valehdella. Mikä ihme nyrjähtänyt humanismi saa taideyhteisön suojelemaan sairaita yksilöitä, jotka asemansa mahdollistamalla vallalla pilaavat lähipiirinsä tai jopa kokonaisten taiteilijayhteisöjen toiminnan? Ilmiö on analoginen ”suomalaisen maan tavan” kanssa, korruptiota. Edellä mainittu koskee tietysti taiteilijoiden lisäksi kaikkia taidekentän muitakin toimijoita – kuraattoreita, museoväkeä, taidehallinnossa pyöriä jne. Edelleen Suomessa on mahdotonta kuvitella, että joku kansainvälisesti tunnustettu taiteilijamme saisi julkista kritiikkiä työstään sen huonontuessa ja taantuessa lähtökuoppiinsa tasaiseen tahtiin. Vaikka taiteilija palautteen nielisikin, niin oheisloukkaantujien määrä on mittava, onhan osa heidän taideidentiteetistään kasvanut taiteilijan myötä. Toisin on kuitenkin muualla maailmassa: kuuluisa ja hyvä taiteilija voikin tehdä maneerinsa mukaisen huonon työn ja se myös kritiikeissä ilmaistaan.

Ennen me olimme niin kuin te nyt, pian te olette niin kuin me nyt. Vaatimaton kyltti opastaa turistia Capusiini-munkkien katakombissa Roomassa.

Veljeskunta on sisustanut, askarrellut ja sommitellut yhdistetyssä barokki-, rokokoo- ja renessanssihengessä kuolleiden veljien luista ja nikamista useita huoneita käsittäviä installaatioita. Postmoderni riemu ja illuusio ”mikä tahansa on mitä tahansa” kujeilee kalmistossa muistuttaen katoavuudesta.

Iän myötä kuolemasta on lähtenyt kaikki se hohto, jonka nuoret nyt ja aikanaan itsekin siihen liitti. Asenne tuntuu lattealta, varsinkin kun on joutunut hoitamaan omien vanhempiansa kuolemaan liittyvät asiat ja kokenut muutaman läheisen poismenon.

Kun muutos ja vanheneminen ei tunnu omassa elimistössä, asiaan suhtautuu vain teoreettisesti. Nuori taiteilija ei kaihda poseerata kameran kanssa kuolleen mummonsa avoimen arkun äärellä: Katsokaa! Mää tykkään kuvata mummon ruumista! Kyllä kuolema vasta rankkaa onkin! Toinen esimerkkini tulee saattokodista, jonne oli merkittävän taidetapahtuman nimissä installoitu videotaidetta. Efekti oli sama kuin Borat-leffan parodioissa. Kuolemaaan käyviä ja omaisia samassa tilassa monitorilta tauotta toistuvan taidevitsin taustoittamana. Teos ja tilanne saattelee kivasti morfiinihuuruisia viimepäiviä ja muistuttaa, että jokainen sukupolvi haluaa tehdä osuutensa turhuuden markkinoilla uskoen syvästi olevansa jotain muuta. Täytyy sanoa että saattokodin suvaitsevaisuus on kyllä suvaitsevaisempaa kuin taidemaailman suvaitsevaisuus.

Odotan taiteelta kuolemani kynnyksellä varmasti myös jotain muuta.

Tilanteessa, jossa hoivarobotti koputtaa aamulla päähän, antaa lääkkeen, kääntää ja vaihtaa alustan ja vislaa suosikkikappaletta. Tyrkkää sitten vellin ja tietty paneekin, jos speksit on niin säädetty, että kone on gerofiili... (siis omaa vanhuskohteisen seksuaalihäiriön). En tiedä millaista taidetta se olisi ja millaista teosta silloin päässäni pyöritän, nähtäväksi jää...